

DANIEL DZIENISIEWICZ*

FILIP GRALIŃSKI**

UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Reprodukty pochodzenia rosyjskiego w wypowiedziach polskich internautów

Słowa kluczowe: frazematyka, stylistyka, rusycyzmy, stereotyp, lingwistyka Internetu.

<https://doi.org/10.31286/JP.00306>

1. Wprowadzenie: cel badań i materiał empiryczny

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie, jakie sformułowania przywoływane są jako reprodukty¹ języka rosyjskiego w wypowiedziach polskich internautów. Zgromadzono łącznie 416 tekstów zawierających wskaźniki atrybucji², m.in. takie jak: *jak mawiają Rosjanie*, *jak mówią Ruscy*, *jak mówią w Rosji*. Analizowane wypowiedzi zaczerpnięte zostały z katalogu treści zarchiwizowanych stron internetowych, m.in. forów, blogów czy serwisów o charakterze informacyjnym, i zamieszczanych w nich komentarzy (głównie pochodzących z lat 2012–2017, lecz także wcześniejszych), utworzonego na potrzeby projektu CommonCrawl³ (Buck i in. 2014). Ścisłej mówiąc, użyto tekstów przetworzonych (w tym: zdeduplikowanych) w ramach serwisu statmt.org⁴. Dostępne tam zasoby są obszerne i łatwe do przeszukiwania, jednak kończą się na roku 2017, dlatego badania przedstawione w niniejszej pracy nie obejmują okresu późniejszego. W celu odszukania możliwie dużej liczby reproduktów sygnalizowanych przez przywołane wskaźniki zastosowano wyrażenie regularne umożliwiające ekscerpcję różnych

* dzienis@amu.edu.pl; ORCID: 0000-0003-0400-5143

** filipg@amu.edu.pl; ORCID: 0000-0001-8066-4533

1 Omówione badanie sytuujemy w teoretyczno-metodologicznych ramach frazematyki operującej pojęciem *frazemu*, który definiowany jest jako: „każdy – niezależnie od jego statusu semantycznego i struktury formalnej – znak językowy, stanowiący nazwę potencjału treściowego (pojęcia), którą w danej sytuacji dla wyrażenia tego potencjału mówiący przywołuje (odtwarza) w charakterze jego względnie stałego symbolu” (Chlebda 2003: 52). W celu nazwania jednostek językowych odtwarzanych w konkretnych sytuacjach komunikacyjnych stosowany jest również termin *reprodukt*, który charakteryzuje się szerszym zakresem niż *frazem*, ponieważ obejmuje także jednostki jednowyrazowe (Chlebda 2010: 15). Dalej określenie *frazem* używane będzie w odniesieniu do jednostek wielowyrzowych, *reprodukt* zaś – zarówno w odniesieniu do wielo-, jak i jednowyrazowców.

2 Na określenie wskaźników atrybucji stosuje się też wyrażenie *operatory metajęzykowe*. W teorii frazematycznej wymienione formuły określane są mianem *wskaźników frazematyczności* oraz *metaoperatorów testymonialności*, tj. formuł informujących o odtwarzalności określonych ciągów wyrazowych (zob. Chlebda 2003: 242; 2010: 23–25).

3 Zasób ten znajduje zastosowanie przede wszystkim w badaniach nad modelowaniem języka. Zob. <https://commoncrawl.org> (dostęp: 29 grudnia 2022).

4 Zob. <https://data.statmt.org/ngrams/deduped/> (dostęp: 29 grudnia 2022).

wariantów operatorów, jak również ciągów zawierających powszechne błędy literowe. Ogląd zgromadzonych jednostek prowadzi do wniosku, że przybierają one zróżnicowaną formę: spotykane są reproduktory i wielo-, i jednowyrazowe; część z nich została przetłumaczona na język polski, część zaś – przetranskrybowana⁵. Jako że rozpatrywane jednostki w przeważającej mierze reprezentują potoczną odmianę języka polskiego, zdecydowano, że charakter prezentowanej analizy zbliżony będzie do wcześniejszych badań nad polskimi kolokwializmami pochodzenia rosyjskiego (zob.: Milejkowska 1966; Buttler 1978; Marszałek 2010). Naszym zadaniem natomiast będzie porównanie uzyskanych wyników z rezultatami dociekań podejmowanych w innym okresie i z wykorzystaniem odmiennego materiału tekstowego bądź słownikowego. Reproduktory zbadane zostały zatem pod kątem ich właściwości formalno-językowych, lecz – wzorem analizy rusycyzmów potocznych przeprowadzonej przez Marka Marszałka (2010) – podjęto także próbę udzielenia odpowiedzi na następujące pytania:

1. Czy w strukturze lub treści reproduktów następują modyfikacje (formalne, semantyczne lub stylistyczne)?
2. Z jakiego rejestru ruszczyzny przejęte zostały poszczególne reproduktory i jaki rejestr polszczyzny reprezentują?
3. Jakie zabarwienie emocjonalno-stylistyczne wprowadzane jest do wypowiedzi za pomocą reproduktów?

Analizę wieńczy dyskusja nad przyczynami stosowania rozpatrywanych zapożyczeń, która przyjmuje postać refleksji nad utrwalonym w polszczyźnie stereotypem Rosjan i języka rosyjskiego. Pragniemy jednak podkreślić, że badane teksty ukazują stereotypowy obraz Rosjan charakterystyczny przede wszystkim dla wypowiedzi z lat 2012–2017. Można bowiem przypuszczać, że w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi przez Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej na Ukrainie od 2022 roku obraz ten uległ znacznym przemianom. Postrzeganie Rosjan odzwierciedlone w najnowszych wypowiedziach internautów nie jest wszakże przedmiotem analiz przedstawianych w niniejszym artykule.

Powodem podjęcia nakreślonych powyżej rozważań jest fakt, że dotychczas nie zajmowano się rusycyzmami występującymi w wypowiedziach internautów⁶. Badania o charakterze tekstowym z reguły obejmowały bowiem innego rodzaju źródła: analizowano m.in. zapożyczenia z języka rosyjskiego występujące w pamiętnikach polskich zesłańców (Pihan-Kijasowa 2005), XVII-wieczne zapożyczenia wschodniosłowiańskie (Rytter 1992), rusycyzmy i sowietyzmy stosowane w prasie międzywojennej (np. Joachimiak-Prażanowska 2010), udział ilościowy rusycyzmów leksykalnych w języku polskim w zależności od stylistyki tekstów (Kuroczycki, Rzepka 1978) oraz rusycyzmy (czy szerzej: *rossica*) obecne w polskiej przestrzeni medialnej i dyskursie politycznym (np. Sarnowski 2013)⁷.

5 Zagadnieniu poprawności transkrypcji wyrazów składających się na reproduktory, które rozpatrywane są w niniejszym tekście, poświęciliśmy osobny artykuł (zob. Dzienisiewicz, Graliński 2023).

6 Wyjątek stanowi krótki artykuł Grzegorza Dąbkowskiego (2018), w którym autor dokonał opisu rusycyzmów wywołujących u internautów dylematy poprawnościowe.

7 Wyczerpujący stan badań nad rusycyzmami w języku polskim zob. Karaś 1996: 35–46; 2018.

W celu ustalenia znaczeń analizowanych jednostek i rejestru, jaki reprezentują one w języku rosyjskim, korzystano zarówno ze słowników ogólnych języka rosyjskiego, jak i ze słowników rosyjskiej leksyki potocznej, takich jak: FSRLÂ, SRÂ, SNF, ÈSKSV, BSRP, TSRÂ, UFS, SRA, SKPM, SRV, SRS, RM, MAS, BTS i TSSRFP. Analiza zawartości polskich opracowań poświęconych słownictwu potocznemu wykazała, że rejestrują one tylko niewielką liczbę jednostek występujących w badanych tekstach (wyjątek stanowią STGP i WSJP PAN)⁸.

2. Formalnojęzykowe właściwości reproductów

Na wstępie rozważań nad stroną formalnojęzykową reproductów należy doprecyzować, że nasza uwaga koncentrować się będzie na dwóch aspektach, tj. składzie leksykalnym i szyku wyrazów badanych jednostek. W toku analiz ustalono, że dominującą grupę w rozpatrywanym materiale tekstowym stanowią reproducty o strukturze wielowyrazowej – do tej grupy odniesiono łącznie 267 jednostek. Najczęściej stosowanym ciągiem wyrazowym jest zwrot *Pożywiom – uwidim* (39⁹; pol. *pożyjemy, zobaczymy*), np.: *Jak mawiali Rosjanie „pożywiom, uwidim”*. *Statystyki sprzedaży pokażą co na to klienci*¹⁰ (I¹¹). Z reguły jest on zapisywany w postaci transkrypcji, jednak kilkukrotnie przywołany został jego polski ekwiwalent *pożyjemy, zobaczymy* i jego modyfikacje, zob.: *Hmmmm... też chciałbym wiedzieć. Jak mówią rosjanie: pożyjemy – zobaczymy* (I). Warto zwrócić uwagę na przypadki błędnego zapisu formy *pożywiom* (*pożyjom, pozijom* (I)), świadczące o nieznaności jej poprawnej pisowni i wymowy.

Na drugim miejscu pod względem częstości wystąpień plasuje się wyrażenie *I smieszno, i straszno* (24; pol. *i śmiesznie, i strasznie*), np.: *Będzie jak w starym rosyjskim porzekadle: i śmieszno, i straszno* (I). Również w wypadku tego frazemu dominują zapisy transkrybowane, w których zaobserwować można wariantywność polegającą m.in. na zmianie szyku wyrazów (*To śmiać się, czy płakać już? Jak mawiają u ruskich: i straszno i smieszno* (I)), zapisie spójnika *ni* w miejsce *i* (*Słowem Rok 1984, ale jak to mówią Rosjanie ni smieszno ni straszno* (I)) i rozszerzeniu składu leksykalnego o przysłówek *niemnożko* (*Jak to mawiają Rosjanie: niemnożka smieszno i straszno niemnożka* (I)). Poza tym odnotowano okazjonalne próby tłumaczenia rosyjskiego wyrażenia na język polski, w których rezultacie także zastosowany został błędny szyk wyrazów (*Obnażanie ich jest straszne i śmieszne, jak mówią Rosjanie ale ekshibicjonizm jest przynależny artyście jak psu zupa...* (I)) oraz nastąpiła ingerencja w budowę leksykalną wyrażenia, a w konsekwencji – w jego znaczenie (*Miało być śmiesznie, a wyszło strasznie, prawie jak w tym rosyjskim przysłowiu* (I)). Na marginesie warto zauważyć, że w kilku wypadkach frazem ten uzupełniony został o wulgarny

8 Oprócz STGP i WSJP PAN przeanalizowano siatki haseł SPP, SPPCZ, SPPiW i SWOZO. Należy zauważyć, że nieobecność wielu spośród analizowanych jednostek w słownikach może być wynikiem tego, że nie są one postrzegane jako wyrazy i wyrażenia polskie, lecz jako cytaty o obcej proveniencji.

9 Tu i dalej liczby podawane w nawiasach oznaczają liczbę wystąpień określonego reproductu w analizowanych tekstach.

10 Wypowiedzi internautów przytoczone zostały z zachowaniem oryginalnej ortografii i interpunkcji (wyróżnienia – nasze).

11 W celu odróżnienia cytowanych tekstów autorstwa użytkowników Internetu od zapisywanych w postaci transkrypcji poprawnych form rosyjskich wypowiedzi internautów oznaczone zostały literą „I” umieszczoną w nawiasach po cytacie.

zwrot *kak tigra jebat*¹², np.: *Miłość jest jednak tego warta. Ponieważ nic w równym stopniu nie napędza nas do życia. „Liubow eto kak jebat' tigra – smieszno i straszno* (I).

Kolejnym reproduktom o strukturze wielowyrazowej chętnie używanym przez polskich internautów jest fraza *tisze jediesz, dalsze budiesz* (19; pol. *im ciszej jedziesz, tym dalej zajedziesz*). Analogicznie do omówionych wcześniej frazemów jego najczęściej spotykaną formą jest transkrypcja, zob.: *nikt by już o sprawie nie pamiętał, ale ona postanowiła się stawiać, grozić sądem i się doigrała. A jak mawiają Rosjanie „tisze jediesz, dalsze budiesz”* (I). Odnotowano również modyfikacje świadczące o słabej znajomości tego reproduktu, np.: *Pomalutku, ale skutecznie – „tisze budiesz, dalsze ujedziesz” – jak mówią Rosjanie* (I). W nielicznych wypowiedziach rozpatrywana jednostka została przetłumaczona, zob.: *JAK MÓWI ROSYJSKIE PRZYSŁOWIE „CISZEJ BĘDZIESZ DALSZY JEDZIESZ”* (I).

Następnym często przytaczanym wielowyrazowcem jest wulgarnie powiedzenie o częściowo otwartej strukturze, które przybiera m.in. następujące postaci: *Wsiech dzieneg nie zarabotajesz, vsiech bab nie pierietrachajesz. No striemit'sia nado; Chot' vsiech diewuszek nie trachniesz, to po krajniej mierie budu k etomu striemit'sia*¹³ (I) (18; pol. *Choć wszystkich kobiet nie użyjesz, trzeba próbować*). W niektórych realizacjach tekstowych frazem ten oddawany jest w formie – częstokroć błędnej – transkrypcji, np.: *Jasną jest rzeczą, że zupełnie się tego zlikwidować nie da ale jak mawiają Rosjanie „wsiej roboty nie pierierobisz, wsiej wodki nie wipijosz, vsiech žienszczy nie pieriejebiesz – no striemitsia nada”* (I). Niekiedy zaś zapisywany jest on w postaci skróconej, ograniczającej się do odtworzenia sformułowania *nado striemit'sia* i jego wariantów, np.: *Ale, jak mówią Rosjanie – striemitsia nada, starać się trzeba*¹⁴. *Trzeba budować dla siebie wzajemny szacunek* (I). Podobnie jak omówione wcześniej reproduktu, również w tym wypadku internauci stosują niekiedy operację tłumaczenia, które z reguły przybiera stosunkowo swobodną formę i treść, odpowiadającą kontekstowi danej wypowiedzi, np.: *jak mawiają Rosjanie – Wszystkich koni nie ujeździsz. Całej wódki nie wypijesz. Wszystkich kobiet nie użyjesz ale próbować warto* (I).

12 Niewykluczone jednak, że zwrot ten używany jest wyłącznie przez Polaków w celach humorystycznych jako rzekomy rosyjski frazem. Świadczy o tym fakt, że po wpisaniu zwrotu *kak tigra jebat'* w wyszukiwarce Google zwracane są wyłącznie wyniki pochodzące z polskich stron internetowych. Por. także interesujący komentarz rosyjskiego internauty dotyczący użycia omawianego zwrotu: „Etu cytatu wypisał, s udiwlenijem obnaruzhyw kak by russkiju pogoworku, ktoruju gugl nachodit lish u polakow” (https://fantlab.ru/community652/tag/Орбитовский_Лукаш, dostęp: 20 listopada 2022). Stosowanie tego zwrotu było też przypisywane Jackowi Kuronowi, zob. cytat z książki Grzegorza Janczewskiego *Była przeszłość – wspomnienia z lat 1935–2005*: „Sam Jacek Kuroń, jeden z najmądrzejszych i najdojrzałych ludzi opozycji zwykł przypominać ruskie przysłowie: «Jebat' tigra eto smieszno i straszno!!!». A «tigier» w tym czasie był rozłożony od Pacyfiku do Łaby” (Janczewski 2005: 235). Istnieje również możliwość, że jest to powiedzenie bądź fragment zapomnianego w Rosji dłuższego dowcipu, który rozpowszechnił się w Polsce.

13 Przywołane formy tego reproduktu zaczerpnięte zostały z wypowiedzi rosyjskich internautów (np. <https://sprashivalka.com/questions/4588c2a0/парни-правильная-цитата-я-услышала-всех-не-переебешь-но-нужно-к-этому-стремиться>, dostęp: 20 listopada 2022).

14 Zabieg polegający na przywoływaniu reproduktów rosyjskich zarówno w formie transkrypcji, jak i w postaci przetłumaczonej może stanowić wyraz przekonania autorów o egzotyczności elementów leksykalnych pochodzenia rosyjskiego i chęci poinformowania odbiorców o ich znaczeniu.

Innym nie w pełni ustabilizowanym od strony formalnej rosyjskim reproduktom wielowyrzowym, który zaobserwowano w materiale empirycznym, jest powiedzenie *biez wodki nie razbieriosz/biez połulitry nie razbierioszsia/Biez poł-litry (poł-litra) nie razobrat'sia (nie razbierioszsia)* (14; pol. *bez flaszki nie rozbierzesz, bez wódki nie zrozumiesz*), które stosowane jest w odniesieniu do trudnego do rozwiązania problemu. Zdecydowana większość poświadczeń tego frazemu obejmuje teksty transkrybowane, np.: *Jak to mówią ruscy żołdaci: „biez wodki nie razbieriosz”* (I). Wyłącznie w jednym wypadku posłużono się tłumaczeniem: *jak mówią Rosjanie, bez pół litra się nie połapiesz* (I).

Z kolei 153 reproduktury przywołano w jednostkowych wypowiedziach. Do tej grupy należą np.:

antirossijskije elementy (pol. *elementy antyrosyjskie*; zob.: *Jeśli polską scenę polityczną zdominują, jak mówią Rosjanie – „elementy antyrosyjskie”, to na normalny dialog możemy czekać kolejne lata* (I)), *bolsze ambicyi, czem amunicyi* (pol. *więcej ambicji niż amunicji*; zob.: *Oni usiłują odgrywać taką rolę, ale nic z tego nie wyjdzie. Jak w rosyjskim powiedzeniu: więcej ambicji niż amunicji* (I)), *bywszyje ludi* (pol. *byli ludzie*; zob.: *traktowali emigrantów trochę, jak to już kiedyś napisałem, jako „byłych ludzi”, jak mawiają Rosjanie* (I)), *byt' w kursie dieła* (pol. *być na bieżąco*; zob.: *Ci ludzie nie mogli ulec zbiorowej hysterii bo nie nie byli w kursie dzieła jak mawiają rosjanie* (I))¹⁵.

Kolejną – mniej liczną, gdyż reprezentowaną jedynie przez 66 wyrazów graficznych – kategorię tworzą reproduktury jednowyrazowe. Większość jednostek należących do tej grupy nie powtarza się w zgromadzonym materiale tekstowym – 58 wyrazów wystąpiło jeden raz, cztery zaś zostały poświadczone dwukrotnie. Na ostatnią grupę składają się takie leksemy, jak:

krysza (pol. dosł. *dach*; np.: *Pan Marcin P. musiał mieć „kryszę”, jak mawiają Rosjanie, czyli polityczny daszek (osłonę) o charakterze polityczno-urzędowo-finansowym* (I)), *miełocz* (pol. *drobiazg*; np.: *Sprawa nie ważna komentarza. To „miełocz”, jak mawiają Rosjanie* (I)), *raspiliwat'* (pol. dosł. *rozpiłować* (w znaczeniu ‘rozkraść’); np.: *celem nie jest pomnażanie narodowego bogactwa czy realizacja geopolitycznych imperatywów, ale – jak mówi się w Rosji – „rozpiłowanie” budżetu* (I)), *wojenno-tajnoje* (pol. *tajemnica wojskowa*; np.: *Więc którą? A może to „wojenno-tajnoje” jak mówią Rosjanie* (I)).

Do grupy 58 reproduktów odnotowanych jednostkowo należą zaś m.in.:

buchat' (pol. *chlać*; zob.: *Ty już we wtorki jak to mawiają ruskie buhasz?* (I)), *wnutri* (pol. *wewnątrz, w środku*; zob.: *którego Wołokałamski po długiej i krętej drodze od stolika do ustępu przeniósł heroicznie – jak to mówią Rosjanie – w nutri i [...]* (I)), *dwiżenije* (pol. *ruch, poruszenie*; zob.: *Wieczorem tylko się trochę pochichrali i niczego więcej – żadnego „dwiżenija” jak mawiają Rosjanie – nie zauważyłem* (I)).

15 Ze względu na ograniczenia dotyczące objętości tekstu nie przytaczamy wszystkich odnotowanych jednostek.

Powyższy przegląd prowadzi do wniosku, że badane reprodukty przybierają głównie formę wielowyrzową (267), rzadziej zaś spotyka się jednostki w postaci jednowyrzowej (66). Z kolei 239 reproduktów przetranskrybowano, a 94 przetłumaczono na język polski. Większość spośród reproduktów przybierających formę transkrypcji odnieść można do kategorii zapożyczeń formalnosemantycznych, tj. jednostek, które zachowały w polszczyźnie rosyjską formę i znaczenie¹⁶, np.: *pożywiom, uwidim; biez wodki nie razbieriosz*. W części reproduktów przywoływanych w postaci transkrypcji dokonywane są modyfikacje formalne polegające na zmianie ich składu leksykalnego lub szyku wyrazów. Zniekształcenia te stanowią rezultat nieznamośności oryginalnych frazemów rosyjskich, np.: *ni smieszno ni straszno; cisze budziesz dalsze jedziesz* (I). Jedynie w nielicznych wypadkach modyfikacja formy wpływa na zmianę treści i stylistyki reproduktu, por. pejoratywny frazem: *Boga niet, w mordu atca!* (I) (pol. *Jeśli nie ma Boga, to można dać ojcu w mordę!*) w miejsce literackiej skrzydlatej frazy: *Jesli Boga niet, wsio pozwoleno (dozwoleno)* (pol. *Jeśli nie ma Boga, wszystko jest dozwolone*). Reprodukt przetłumaczony na język polski należy natomiast uznać za strukturalne kalki leksykalne, tj. jednostki, które zostały całkowicie lub częściowo zastąpione za pomocą wyrazów lub morfemów języka polskiego. Należą do nich frazemy przetłumaczone w całości, jak np.:

Napisanego i toporem nie wyrąbiesz (I) (ros. *Czto napisano pierom, togo nie wyrubisz toporom*),
w każdym żarcie jest nieco żartu (I) (ros. *W každoj szutkie jest' dola szutki*), *Ufaj, ale sprawdzaj* (I) (ros. *Dowieriaj, no prowieriaj*), *wagon i mały wózek* (I) (ros. *wagon i malen'kaja tieleżka*), *ilość to też jakość* (I) (ros. *koliczestwo – eto toże kaczesstwo*).

W tej grupie także zaobserwowano przekształcenia formalne, np. zmianę szyku (zob. *straszne i śmieszne* (I)) bądź dodanie elementów dostosowujących reprodukt do określonego kontekstu (zob. *Miało być śmiesznie, a wyszło strasznie* (I)).

Poza tym odnotowane zostały próby przystosowania poszczególnych reproduktów do polszczyzny przez dodanie pojedynczych wyrazów bądź ich wymianę, np.: *wódka bez piwa idzie na wiatr* (I) (ros. *Wodka biez piwa – dien'gi na wietier*; por. użycie polskiego wyrazu *idzie* niewystępującego w rosyjskim oryginale), *wszystko można, jeśli z umiarem* (I) (ros. *Wsio možno, tolko ostorożno* – polski rzeczownik *umiare* zastępuje przysłówek *ostorożno*), *napłuć i przykryć* (I) (ros. *naplewat' i zabyt'* – polski czasownik *przykryć* zastępuje rosyjski czasownik *zabyt'*). W ostatnim wypadku modyfikacja formalna powoduje nieznaczną zmianę treści frazemu. Oprócz tego dostrzegamy próby adaptacji rosyjskich reproduktów jednowyrzowych do systemu morfologicznego polszczyzny przez zastosowanie polskich morfemów, np. *dostojewszczyzna* (I) (ros. *dostojewszczina*). Ogółem strukturalne kalki leksykalne (pełne i częściowe) stanowią niemal 30 procent analizowanych reproduktów. W materiale empirycznym dominują jednak zapożyczenia formalnojęzykowe (ok. 70 procent badanych tekstów). Podobnie jak w badaniu przeprowadzonym przez M. Marszałka (2010: 76), nie odnotowano

16 Szczegółowy opis klasyfikacji kolokwialnych rusycyzmów, do której nawiązujemy, zob. w: Marszałek 2010: 83.

kalk semantycznych, tj. jednostek języka polskiego, których znaczenie utworzone zostało na wzór ich rosyjskich pierwowzorów.

3. Emocjonalno-stylistyczne nacechowanie reproduktów

Analiza kwalifikatorów, jakimi omawiane jednostki opatrywane są w słownikach języka rosyjskiego, dowiodła, że większość z nich cechuje się potocznym charakterem w ruszczyźnie. Do tej grupy należą m.in. następujące jednostki opatrywane kwalifikatorami informującymi o ich potocznym charakterze:

pożywiom – uwidim (FSRLÂ), *biez wodki nie razbieriosz/biez połulitry nie razbierioszsia* (BSRP), *wlezt'/zalezť w duszu* (TSRÂ; zwrot oznaczający mocne przyciągnięcie czyjejs uwagi), *s żyru biesit'sia* (SRÂ; zwrot mówiący o doprowadzeniu się do stanu niezadowolenia z powodu przesytu lub beczynności), *bud' zdorow* (UFS; pol. *bądź zdrów*), *byt' w kursie dieła* (BSRP; pol. *być na bieżąco*), *wodka biez piwa – dien'gi na wietier* (SNF; pol. *wódka bez piwa – pieniądze na wiatr*), *walat' duraka* (BSRP; pol. *wyglupiać się*), *rukoj podat'* (TSRÂ; pol. *na wyciągnięcie ręki*), *dokazywaj, czto ty nie wierblud* (BSRP; pol. *udowodnij, że nie jesteś wielbłądem*), *protiw łoma niet prijoma, jesli niet drugogo łoma* (SRV; powiedzenie oznaczające, że walka z czyjąś przytłaczającą siłą jest niemożliwa lub bezsensowna), *dowieriaj, no prowieriaj* (SRV; pol. *ufaj, ale sprawdzaj*), *durakam zakon nie pisan* (TSRÂ; powiedzenie oznaczające, że głupiec nie stosuje się do praw i reguł), *na awtopilotie* (SRS; pol. *na autopilocie*), *poslat' na tri (wiesiołych) bukwy* (BSRP; pol. dosł. *posłać na trzy wesole litery* (tj. wyrazić swoją pogardę wobec kogoś)), *po matuszkie* (TSRÂ; pol. *z użyciem wulgaryzmów*), *spasibo na chleb nie namażesz* (SNF; pol. *za dziękuję się nie kupuje*), *raspilit'* (BTS; pol. dosł. *rozpiłować* (w znaczeniu 'rozkraść')), *zatknuť'sia* (BTS; pol. *zamknąć się* (przestać mówić)), *zadnica* (BTS; pol. *tyłek*), *niewpopad* (BTS; pol. *nie na miejscu, nie w porę*), *buchat'* (BTS; pol. *chlać*), *kompromat* (BTS; pol. *kompromitujący materiał*), *otsiebiatina* (BTS; rzeczownik określający własne słowa umieszczone w kontekście czyjejs wypowiedzi).

Do kategorii jednostek potocznych odnieść można również reprodukty nierejestrowane przez uwzględnione w badaniu słowniki, jednak mające wyraźnie kolokwialny charakter, takie jak np.:

sojti s uma (pol. *oszaleć*), *telewizor pobieždajet chołodilnik* (pol. dosł. *telewizor wygrywa z lodówką*), *wsio možno, tolko ostorožno* (pol. *wszystko można, tylko z umiarem*), *w Soczi na tri noczi* (pol. *do Soczi na trzy noce*), *bolsze ambicyi, czem amuniciji* (pol. *więcej ambicji niż amunicji*), *zakuska gradus kradiot* (pol. *zagryzka kradnie procenty*, tj. niweluje działanie alkoholu), *łuczsze jest' biełyj chleb u Czornogo moria, czem czornyj chleb u Biełogo moria* (pol. *Lepiej jeść biały chleb nad Morzem Czarnym niż czarny chleb nad Morzem Białym*), *łuczsze malen'kaja rybka, czem bolszoi tarakan* (pol. *Lepsza mała rybka niż wielki karaluch*), *w každoi szutkie jest' dola szutki* (pol. *w każdym żarcie jest nieco żartu*).

Poza tym w materiale spotykane są jednostki kwalifikowane w słownikach jako ekspresywizmy, np.: *na wysocie* (BTS; pol. *spełniać najbardziej rygorystyczne wymagania*), *Czem czort*

nie szutit (FSRLÂ; pol. *wszystko może się zdarzyć*); określenia ironiczne, np. *duszeszczypatielnyj* (BTS; pol. *nadmiernie sentymentalny*); wyrazy żargonowe, np.: *krysza* (BTS; pol. dosł. *dach*), *legko* (BTS; pol. *lekko, bez problemu*); jak również jednostki wulgarne i nieprzyzwoite, które naruszają zasady *savoir-vivre'u*, np.: *i skuczno, i grustno, i niekomu mordu nabit'* (SRV; pol. *i smutek, i nuda, i nie ma komu dać w mordę*), *swołocz* (pol. *szumowiny*), *dier'mo* (pol. *gówno*). Do ostatniej kategorii odnoszą się też wyrazy pogardliwe stanowiące obrazę, np. *czernożopyj*¹⁷.

Materiał nie ogranicza się jednak wyłącznie do jednostek swobodnego rejestru. W tekstach dostrzec można bowiem także skrzydlate wyrażenia charakterystyczne dla języka literackiego, np.:

A łarczik prosto odkrywała (z bajki Łarczik Iwana Kryłowa; pol. dosł. *skrzyneczka po prostu się otwierała*), *Kapitał priobriesti i niewinnost' soblusi* (z utworu *Mieloczi żyzni* Michaiła Sałtykowa-Szczedrina, por. ÈKSV; pol. *rubla zarobić i cnotę zachować*), *Żyzn' – nie sachar, a smiert' nam nie czaj* (z utworu *Eto wsio* grupy DDT; pol. *życie to nie cukier, a śmierć to nie herbata*), *razwiesistaja klukwa* (z satyry *Kriwoje zierkało*, por. ÈKSV; pol. *coś nieprawdopodobnego, fikcja*)¹⁸,

a także przysłowia, np.:

Czto napisano pierom, togo nie wyrubisz toporom (pol. *mowa wiatr, pismo grunt*), *Swiato miesto pusto nie bywajet* (pol. *natura nie znosi próżni*), *Słowo nie worobiej, wyletit – nie pojmajesz* (tj. nieprzemysłane słowa mogą skrzywdzić innych).

Oprócz tego zaobserwowane zostały wyrażenia i wyrazy neutralne pod względem stylistycznym, które nie są kwalifikowane jako stylistycznie nacechowane w opracowaniach leksykograficznych, np.:

wysszego kaczestwa (pol. *najwyższej jakości*), *po protoptannoj tropie* (pol. *po utartej ścieżce*), *po sobstwiennomu żelaniju* (pol. *na własne życzenie*), *ustat'* (pol. *zmęczyć się*), *niuans* (pol. *niuans*), *czaj* (pol. *herbata*), *szkolnik* (pol. *uczeń w wieku szkolnym*), *pribaltijskij* (pol. *nadbałtycki*), *pogibnut'* (pol. *zginąć*), *ujutnyj* (pol. *wygodny*), *chwatit'* (pol. *wystarczyć*), *stradat'* (pol. *cierpieć*), *szediewr* (pol. *arcydzieło*), *nielzia* (pol. *nie wolno, nie można*), *ujutno* (pol. *wygodnie*), *dwiżenije* (pol. *ruch, poruszenie*), *choroszyj* (pol. *dobry*), *stichija* (pol. *żywiol*), *wnutri* (pol. *w środku*), *obszczestwiennno-ważnyj* (pol. *społecznie istotny*).

Brak nacechowania charakterystyczny jest także dla nazw własnych, np.: *Wielikaja Oteczestwiennaja wojna* (pol. *wielka wojna ojczyźniana*), *Gierodot* (pol. *Herodot*), *Zakawkazje*

¹⁷ Wyraz ten stanowi pogardliwe określenie osób o ciemnej karnacji, z reguły mieszkańców Kaukazu lub Azji Środkowej.

¹⁸ Dodajmy wszakże, że zaobserwowano również skrzydlate wyrażenia o charakterze potocznym, np.: *Naplewat' i zabyt'* (z filmu *Czapajew* Siergieja i Georgija Wasiljewów z 1934 roku, por. ÈKSV; pol. *napluć i zapomnieć*), *Łuczsze byt' bogatym i zdorowym, czem biednym i bolnym* (z tekstu Dona Amiado, por. ÈKSV; pol. *lepiej być bogatym i zdrowym niż biednym i chorym*), *Niet czelowieka – niet problemy* (przypisywane Stalinowi na podstawie powieści *Dzieci Arbatu* Anatolija Rybakowa; pol. *nie ma człowieka, nie ma problemu*).

(pol. *Zakaukazie, Kaukaz Południowy*), określeń historycznych, np. *bywszyje ludi* (pol. *byli ludzie*), a także nazw administracyjnych, np. *posiołok gorodskiego tipa* (pol. *osada typu miejskiego*). Jedynie okazjonalnie spotyka się wyrazy kwalifikowane w słownikach języka rosyjskiego jako książkowe, typowe dla stylu literackiego, zob.: *niebożytiel* (BTS; pol. *niebianin*), *nieistowyj* (BTS; pol. *oszałały*).

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że analizowane reproduktury pochodzą głównie z potocznego rejestru języka rosyjskiego, lecz nie ograniczają się do niego, gdyż niektóre z nich reprezentują także język literacki. Na gruncie polskim, niezależnie od ich charakteru w języku rosyjskim, jednostki te często stosowane są w żartobliwym kontekście. Zjawisko to sprawia, że nawet te reproduktury, które nie są stylistycznie nacechowane w ruszczyźnie, w tekstach polskojęzycznych tracą swój pierwotnie neutralny charakter. Zjawisko to ilustrują np. następujące wypowiedzi:

Jak mawiają Rosjanie: Wieczna Sława temu wielce zasłużonemu aktorowi, pieśniarzowi [...] (I) (pol. wieczna chwala), I o co chodzi w tym galimatiasie?? Chyba tak jak to u ruskich mówią „Woje n n a t a j n a” (I) (pol. tajemnica wojskowa), Oto wołam was „ni e i s t o w y m”, jak mówią Rosjanie polskiego słowa na to nie ma – Ciało głosem mych nad-bebechow i krużganków ducha przeszłego [...] (I) (pol. oszałały).

Przywoływanie wyrazów i sformułowań pochodzenia rosyjskiego pełni zatem funkcję „uludycznienia” tekstu, a także służy do ornamentowania wypowiedzi przez wprowadzenie do nich komponentów egzotycznych.

W większości wypadków analizowane reproduktury zyskują w polszczyźnie zabarwienie emocjonalno-ekspresywne (odpowiada to konstatacji sformułowanej w: Marszałek 2010: 86), np.:

i śmieszno, i straszno (I), tiszje jediesz, dalsze budiesz (I), wsio rawno (I) (pol. wszystko jedno), więcej ambicji niż amunicji (I), do Soczi na tri noczi (I) (pol. do Soczi na trzy noce), spasiba na chleb nie namażesz! (I) (odpowiednik pol. za dziękuję się nie kupuje), protiv łoma niet prijoma, jesli niet drugowo łoma (I) (powiedzenie oznaczające, że walka z czyjąś przytłaczającą siłą jest niemożliwa lub bezsensowna).

Część wymienionych wcześniej reproduktów, które w języku rosyjskim obsługują styl literacki, nabiera analogicznego, książkowego charakteru w polszczyźnie. Należą do nich m.in. przysłowia, zob.:

Tymczasem, jak mówi rosyjskie przysłowie: „Na pisanego i toporem nie wyrąbiesz” (I), W wydrukowanych następnego dnia gazetach tych słów już nie było, ale jak powiadają Rosjanie „słowo – to nie wróbel, jak wyleci, to nie pochwycisz” (I), Duży – siła rzeczy będzie miał naturalne skłonności do wyzysku małych. Jak mówią Rosjanie – pieszyj konom u nie towariszcz (I) (odpowiednik pol. syty głodnego nie zrozumie).

Niekiedy przywoływanie sformułowań pochodzących z języka rosyjskiego służy jedynie poinformowaniu odbiorców o nazewnictwie stosowanym w ruszczyźnie. W takich kontekstach reproduktów nie zyskują stylistycznego nacechowania i pełnią funkcję informacyjną (poznawczą), np.:

Upamiętnia ono zakończenie II Wojny Światowej – jak mówią Rosjanie – Wielkiej Wojny Ojczyźnianej (1), po prostu większe miasto bez tramwaju to nie miasto tylko jak to mówią Rosjanie posiołek gorodskowo tipa [...] (1) (pol. osada typu miejskiego), traktowali emigrantów trochę, jak to już kiedyś napisałem, jako „byłych ludzi”, jak mawiają Rosjanie (1).

Mogą one wszakże być również wykorzystywane do swoistej egzotyzacji wypowiedzi, polegającej na przedstawieniu charakterystycznego dla języka rosyjskiego nazewnictwa, w którym utrwalał się obraz określonych wydarzeń, miejsc czy zjawisk.

4. Treść reproduktów w świetle polskiego stereotypu Rosjan i języka rosyjskiego

Obserwacja materiału badawczego pozwala skonstatować, że dominująca wśród rozpatrywanych reproduktów funkcja ludyczna wiąże się z utrwalonym w polszczyźnie stereotypem Rosjan i języka rosyjskiego. Postarajmy się zatem nakreślić tło tego zjawiska. Zdaniem badaczy stereotyp Rosjanina w języku polskim sięga początku XVI wieku i jest nacechowany negatywnie (Kępiński 1990; Bartmiński i in. 2002: 106). W badaniach ankietowych z 1990 roku przeprowadzonych przez zespół Jerzego Bartmińskiego wśród polskich studentów „typowym” Rosjanom przypisano głównie cechy o ujemnym znaku aksjologicznym (3/5 materiału, m.in.: *zacořany, zastraszony, prymityw, ograniczony, ciemny, gruboskórny*) (Bartmiński i in. 2002: 115). Ankieta, w której pytano o cechy „prawdziwego” Rosjanina, dowiodła natomiast, że zdaniem młodych Polaków cechuje się on przede wszystkim patriotyzmem oraz zamiłowaniem do alkoholu i komunizmu, a ponadto mieszka bądź urodził się w Rosji lub w ZSRR, mówi po rosyjsku, jest bezkrytycznie posłuszny władzy, zastraszony, podatny na wpływy i muzykalny. Porównując uzyskane rezultaty z wynikami analogicznych badań przeprowadzonych w roku 2000, badacze doszli do wniosku, że u progu XXI wieku ankietowani studenci opisywali Rosjanina głównie od strony bytowej (pije, jest biedny, handlarz bazarowy, przemytnik, związany z mafią, pracuje na czarno – te negatywne cechy nie zostały wymienione w 1990 roku), podczas gdy w roku 1990 – od strony ideowej i politycznej (patriota, ślepo wierzy władzy itp.) (Bartmiński i in. 2002: 122–125).

Również dotychczasowe analizy tekstów publicystycznych poświęconych Rosji dowodzą, że ujawniają się w nich niechęć, pogarda i poczucie wyższości Polaków wobec Rosjan (Bartmiński i in. 2002: 135). Obok poczucia wyższości widoczne są jednak także fascynacja Rosją i „snobowanie się egzotyką” (Bartmiński i in. 2002: 140). Badacze wskazują, że wyniosła postawa Polaków może wynikać ze stosunkowo powszechnego przekonania, że są oni lepsi od innych narodów, w szczególności zaś od swoich wschodnich sąsiadów (Jaskólski, Głuszkowski 2017, za: Kępiński 1990: 7–8, 17–20).

W kontekście prowadzonych rozważań warto przyjrzeć się też postrzeganiu języka rosyjskiego przez Polaków. Ogląd materiału empirycznego prowadzi bowiem do wniosku, że

ruszczyzna w wypowiedziach internautów jest częstokroć zniekształcana – dotyczy to zarówno błędów dokonywanych w transkrypcji, jak i nieznamość składu leksykalnego frazemów, świadczących o słabym opanowaniu ruszczyzny. Forma, w jakiej oddawane są reprodukt, z jednej strony ujawnia niestaranność charakterystyczną dla komunikacji internetowej (w tej kwestii zob. Grzenia 2012: 94–95), z drugiej zaś – fakt, że Polacy wykazują tendencję do postrzegania języka rosyjskiego jako zniekształconej, „gorszej” (lecz także: śmiesznej¹⁹) wersji polszczyzny. Ostatnie spostrzeżenie koresponduje ze stwierdzeniem Sławomira Mrożka zawartym w komentarzu do *Miłości na Krymie*: „Nie każdy polski widz umie po rosyjsku, ale każdemu wydaje się, że umie” (za: Sarnowski 2017: 263 – tam zob. szczegółowe omówienie tego problemu; kwestię tę poruszamy również w pracy Dzienisiewicz, Graliński 2023).

Przywołane stereotypowe cechy Rosjan i języka rosyjskiego znajdują potwierdzenie w treści przeanalizowanych reproduktów, które w wielu wypadkach związane są z alkoholem, seksem, agresją, nieprzyzwoitym zachowaniem czy głupotą. Utrwalone zostało w nich postrzeganie Rosjan jako ludzi prymitywnych, skoncentrowanych wyłącznie na zaspokajaniu niskich instynktów, zob. np. następujące wypowiedzi:

Jak to mówią rusczy żołdaci: „bierz wodki nie razbieriesz” (I), Jak to mówi stare Rosyjskie przysłowie, na świecie jest dużo wódki, całej nie wypijesz, ale warto próbować! (I), Jak mawiają rusczy: Wsiego mira nie pieriejebiesz, no nado k etomu striemit'sia (I), Najlepszą receptą na imprezę jest najpierw piwo a potem wódka. Może i Nelli Rokita ma rację, bo jak mówi rosyjskie przysłowie wódka bez piwa idzie na wiatr (I), bo mam nastrój jak w rosyjskim powiedzeniu – to było chyba tak „i smutno i grzestno i mordu niekam u bit”²⁰ i tym optymistycznym akcentem kończę (I).

Negatywny stereotyp Rosjan jako narodu prymitywnego zostaje dodatkowo wzmocniony przez stosowanie jednostek zawierających w swojej budowie leksykalnej wyrazy powszechnie uznawane za wulgarne, np.: *Teoretycznie nie wolno tam mieć laptopów, komórek itd., ale jak mawiają Rosjanie: „A praktyka teorii j***biet” (I)* (wulgarne określenie sytuacji, w której praktyka nie odpowiada założeniom teoretycznym), *Jak mówią Rosjanie „pizdiec” doczekaliśmy się czasów (I)* (wulgarne określenie katastrofalnej sytuacji), *Zamiast budowania demokracji i państwa prawa sklecił „diermokrację” (gównokrację, jak mówią Rosjanie) [...] (I).*

Przytaczanie ekspresywizmów o wulgarnym charakterze może także stanowić środek służący do obrażenia odbiorcy bądź osób będących przedmiotem wypowiedzi, zob.: *jak to mawiają Rosjanie, a idi ty na chuj (I)* (wulgarny zwrot wyrażający żądanie oddalenia się), *A co ci do tego? Co ty o tym wiesz? Jakim prawem pytasz? Zatknijsia, jak mawiają Rosjanie (I)* (pol. dosł. zamknij się). Kreślony w ten sposób portret Rosjan przedstawia ich jako ludzi prostackich, powszechnie posługujących się słownictwem obraźliwym.

19 W tej kwestii por. następujące spostrzeżenie dotyczące użycia języka rosyjskiego w polskich dowcipach: „Język rosyjski w kawałach jest bardzo ważnym źródłem komizmu, ponieważ języki słowiańskie (a jest to zjawisko ogólnosłowiańskie) są przez sąsiadów odbierane jako zdeformowany, zepsuty język własny, a więc śmieszny” (Bartmiński i in. 2002: 130).

20 Frazem ten, stosowany w języku rosyjskim w postaci *I skuczno, i grzestno, i niekomu mordu nabit'* (SRV; pol. *i smutek, i nuda, i nie ma komu dać w mordę*), stanowi modyfikację frazy *I skuczno, i grzestno, i niekomu ruku podat'*, zaczerpniętej z twórczości Michaiła Lermontowa (por. SWOZO; pol. *i smutek, i nuda, nikt dłoni nie poda z pomocą*).

Godny odnotowania jest również fakt, że niekiedy internauci przywołują leksykę niskiego rejestru, której rodowód na gruncie rosyjskim (np.: *krysza* (I) – ros. *krysza*²¹; *na bezpticzu i żopa sołowiej* (I) – ros. *Na biespticzje i żopa sołowiej*²²) bądź polskim (np.: *swołocz*, *maszyna*, *czaj*²³) wiąże się ze środowiskiem tajemnych gwar przestępczych. Dzięki tej operacji utrwalany jest stereotyp Rosjan jako ludzi powiązanych z mafią i szeroko rozumianym światem przestępczym.

W przywoływaniu wypowiedzi o zabarwieniu pieszczołowym ujawnia się natomiast postrzeganie języka rosyjskiego jako zniekształconej, „zdrobniałej” wersji języka polskiego. Por. np.: *część warszawskiego, skierniewickiego, a nawet jak to mówią rosjanie „maleńkij kusoczek” częstochowskiego i lubelskiego [...]* (I), *„Ma łe, le cz u d a łe”, jak mówi ruskie porzekadło* (I) (ros. *malen'kij, no udalen'kij*; pol. *mały, ale dzielny*). Zabieg ten służy także do nadawania wypowiedziom ludycznego charakteru.

5. Metaoperatory o „fałszywej” (nierosyjskiej) referencji

Ogląd badanych tekstów dowiódł również, że formuły wskaźnikowe występujące w analizowanych wypowiedziach nie zawsze wykorzystywane są w celu odsyłania do wyrazów i ciągów wyrazowych pochodzenia rosyjskiego, lecz do wyrażen zaczerpniętych z innych języków. Ogółem zaobserwowano 83 wypowiedzi, w których treść reproduktu przeorientowuje odbiorcę na odmienną od nazwanej w formule wskaźnikowej grupę językowo-kulturową. Zabieg ten ma na celu wywołanie efektu komicznego przez zaskoczenie czytelnika treścią następującą po metaoperatorze. Jego powszechność sprawia, że sama formuła *jak mawiają Rosjanie* i jej warianty stają się frazemami, które niejako automatycznie wywołują w świadomości uczestników aktu komunikacji skojarzenie ze sformułowaniami pochodzącymi z innych języków aniżeli z rosyjskiego²⁴. Należy nadmienić, że oprócz przytoczonych wcześniej metaoperatorów często spotykane są też wyrażenie *jak mawiają (mawiali) starożytni Rosjanie*, antycypujące reprodukt nierosyjskiego pochodzenia, oraz wskaźniki informujące, do jakiego języka ma zamiar odwołać się autor wypowiedzi, np.: *jak mawiają Rosjanie, którzy znają angielski* czy *jak mawiają Rosjanie (znający francuski)* (I).

Rozpatrzmy etymologię frazemów, na które ukierunkowują powyższe formuły wskaźnikowe. Niemal połowa spośród badanych tekstów poprzedza przywołania wyrazów i ciągów wyrazowych o rodowodzie angielskim (41 poświadczeń), np.:

Jak to mówią Rosjanie którzy znają angielski „Be my guest” (I) (pol. *czuj się jak u siebie w domu*), *„very well said” jak mawiają Rosjanie* (I) (pol. *bardzo dobrze powiedziane*), *keep*

21 BTS rejestruje znaczenie tego wyrazu, które odnosi się do ochrony przed wymuszeniami udzielanej przedsiębiorcom przez środowiska przestępcze.

22 Według SKPM wyrażenie to stosowane jest w znaczeniu 'kiedy nie można otrzymać czegoś wiele, należy zadowolić się małą ilością'. Stanowi ono wulgarny odpowiednik polskiego wyrażenia *na bezrybiu i rak ryba*.

23 Zob. znaczenia tych wyrazów notowane w STGP: *swołocz* 'kapuś, zdrajca', *maszyna* 'motocykl, samochód', *czaj* 'herbata'.

24 Zbliżonym zjawiskiem jest przywoływanie reproduktów, które rzeczywiście funkcjonują w języku rosyjskim, jednak równolegle stosowane są w innych językach, np.: *Każdy po-swojemu s uma schodit* (ang. *Everyone goes crazy in a different way*), *Plochoj robotnik rugajet swoi instrumenty* (ang. *A bad workman always blames his tools*), *Wot gdzie sobaka zaryta* (niem. *Da liegt der Hund begraben*).

up the good work (jak mawiali starożytni Rosjanie) (I) (pol. *tak trzymaj*), *Jak to mówią Rosjanie: A m a z i n g* (I) (pol. *niesamowite*).

Poza przywołanymi reproduktami języka angielskiego stosowane bywają także sformułowania anglojęzyczne stylizowane na wymowę rosyjską, która powszechnie odbierana jest przez Polaków jako zabawna, np.: *jak to mowia ruscy: HEPI BIORSEJ!* (I) (pol. *wszystkiego najlepszego z okazji urodzin*). Niekiedy przytaczane są również angielskie frazy, których brzmienie przypomina wymowę wyrazów rosyjskich, zob.: *A tu mistrzunio strzelania pyskiem i choć jego „Insane in brain” nie jest rozpoznawalne z początku to kilkanaście innych kawałków zajawił tak pięknie że wybaczam mu brak Onyxa w tym secie, i to tak szczerze jak mawiają Rosjanie – „I do, what can I do” (PAJDU, VODKE NAJDU czyli „pójdę, znajdę flaszkę”)* (I) (pol. *robię, co mogę*). Zauważmy, że przez zastosowanie słownictwa związanego z alkoholem w ostatniej z przywołanych wypowiedzi powielany jest omówiony wcześniej negatywny stereotyp Rosjan alkoholików.

Kolejną grupę pod względem częstości wystąpień stanowią sformułowania polskiego pochodzenia (26), np.:

Jak mawiali starożytni Rosjanie „co dwie głowy to nie jedna” (I), *„W marcu, jak w garncu” – jak mawiają starożytni Rosjanie* (I), *STAT potrzebuje jeszcze paru baniaków Castrolu i palety papieru ściernego, ale jak to mówią Rosjanie będzie – jak nówka sztuka* (I).

W siedmiu wypadkach językiem przypisywanym Rosjanom jest zaś łacina, np.:

Piękny? De gustibus non est disputandum jak mawiają Rosjanie ale żeby Rzeszów (I) (pol. *o gustach się nie dyskutuje*); *Inna sprawa, czy prawo jest ok? Nie jest. Ale jeśli obowiązuje to jak mówią Rosjanie: dura lex sed lex* (I) (pol. *twarde prawo, ale prawo*).

Odwołania do innych języków spotykane są okazjonalnie lub jednostkowo. Należą do nich: francuski (3 poświadczenia, np.: *„C’est la vie”, jak mawiają Rosjanie* (I) (pol. *takie jest życie*), niemiecki (3 poświadczenia, np.: *wystarczy jedno zdanie gimbusa i alles klar jak mówią rosjanie* (I) (pol. *wszystko jasne*), czeski (2 poświadczenia, np.: *Echhhhh... było i se ne wrati jak mawiali Starożytni Rosjanie* (I) (pol. *to nie wróci*) i arabski (1 poświadczenie, zob.: *opróżnienie bidonu, zrzut przerzutek na skrajne koronki po drugiej stronie niż dotychczas i yalla, jak mawiają starożytni Rosjanie* (I))²⁵.

Przedstawiony przegląd dowodzi, że internauci najchętniej przywołują sformułowania zaczerpnięte z języka angielskiego, polskiego i łaciny. Podobnie jak w wypadku rzeczywistych reproduktów języka rosyjskiego, większość przytaczanych jednostek reprezentuje styl potoczny, który to zabieg sprzyja wywoływaniu efektu komicznego.

25 Arabski wyraz *yalla* używany jest w funkcji pytania *idziemy?*, lecz stanowi również wezwanie do szybszego wykonywania czynności.

6. Wnioski

Przeprowadzona analiza prowadzi do konkluzji dotyczących kilku płaszczyzn funkcjonowania reproduktów w wypowiedziach internautów. Pod względem strukturalno-semantycznym w materiale empirycznym dominują reprodukt wielowyrazowe, które przyjmują postać transkrypcji i rzadko ulegają modyfikacjom formalnym i znaczeniowym (zapożyczenia formalno-semantyczne); rzadziej zaobserwować można strukturalne kalki semantyczne. Modyfikacje formalne, które okazjonalnie dokonywane są w reproduktach, najczęściej stanowią wynik niepełnej znajomości konkretnych jednostek języka bądź nieznaności języka rosyjskiego w ogóle (przywoływanie zasłyszanych sformułowań). Większość badanych frazemów ma strukturę zamkniętą, czasami także półotwartą.

Gros reproduktów już na gruncie rosyjskim wykazuje przynależność do stylu potocznego. Ale zaobserwowano także jednostki charakterystyczne dla języka literackiego, m.in. przysłowia, skrzydlate słowa czy nazwy własne. Niezależnie od nacechowania rozpatrywanych jednostek w ruszczyźnie na gruncie polskim z reguły zyskują one zabarwienie emocjonalno-ekspresyjne i pełnią funkcję ludyczną. W tekstach stosowane są m.in. jednostki rubaszne, niekiedy również wyrazy o charakterze pieśczośliwym. W składzie niektórych reproduktów występują zaś wyrazy niecenzuralne, które mogą stanowić obrazę, a część wyrazów wywodzi się ze środowisk przestępczych. Wnioski te korespondują z wcześniejszymi ustaleniami mówiącymi o „famiarności” czy wręcz „gburowatości” rosyjskich pożyczek (Marszałek 2010: 74, za: Milejkowska 1966: 257; Buttler 1978: 60). Dobór leksyki potocznej w przywoływanych cytatach bądź jej celowa potoczność (wynikająca ze swobodnego charakteru komunikacji internetowej) jest rezultatem stereotypowego myślenia o Rosjanach jako o „swojskich” Słowianach (por. Bartmiński i in. 2002). Przez pryzmat przytaczanych frazemów Rosjanie przedstawiani są jako ludzie rubaszni, wulgarni, głupi, zacofani i mający skłonność do nadużywania alkoholu. Język rosyjski natomiast jawi się w przywołanych cytatach jako zniekształcona, gorsza (lecz także zabawna) wersja języka polskiego.

W kontekście powyższych spostrzeżeń należy raz jeszcze podkreślić, że stereotypowy obraz Rosjan wyłaniający się z badanych reproduktów jest reprezentatywny wyłącznie dla wypowiedzi z lat 2012–2017. Można bowiem przypuszczać, że postrzeganie Rosjan uległo przemianom w 2022 roku w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi przez Federację Rosyjską na Ukrainie. Kwestia ta wymaga jednak przeprowadzenia odrębnych badań.

Warto byłoby się również zastanowić nad przyczynami wprowadzania elementów języka rosyjskiego do wypowiedzi formułowanych w języku polskim. Ogląd wielu spośród przeanalizowanych jednostek pozwala sądzić, że stosowane są one przez osoby nieznające języka rosyjskiego bądź znające go wyłącznie w niewielkim stopniu. Wydaje się zatem, że niekiedy ich użycie może stanowić próbę rekompensowania kompleksów związanych z nieznanością języków obcych; w innych wypadkach mogą one zaś być częścią swoistej gry językowej.

Na zakończenie należy skonstatować, że wnioski płynące z przeprowadzonych analiz są w dużej mierze zbieżne z rezultatami wcześniejszych badań poświęconych zbliżonej problematyce. Porównanie cech frazemów rosyjskich stosowanych przez internautów w drugiej

dekadzie XXI wieku z rezultatami dociekań innych badaczy pokazuje bowiem, że obraz Rosjan i języka rosyjskiego jest w świadomości Polaków stosunkowo niezmienny mimo upływu czasu.

Bibliografia

- Bartmiński J., Lappo I., Majer-Baranowska U. 2002: *Stereotyp Rosjanina i jego profilowanie we współczesnej polszczyźnie*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury”, nr 14, s. 105–151.
- BSRP: V.M. Mokienco, T.G. Nikitina, *Bol'šoj slovar' russkich pogovorok*, Olma Media Grupp, Moskva 2007.
- BTS: *Bol'šoj tolkovyj slovar' russkogo Źyka*, red. S.A. Kuznecov, Norint, Sankt-Peterburg 1998.
- Buck C., Heafield K., Ooyen van B. 2014: *N-gram counts and language models from the common crawl*, [w:] *Proceedings of the Ninth Language Resources and Evaluation Conference*, European Language Resources Association, Reykjavik, s. 3579–3584.
- Buttler D. 1978: *Powojenne innowacje w polskim zasobie słownym*, „Przegląd Humanistyczny”, nr 5, s. 55–67.
- Chlebda W. 2003: *Elementy frazematyki. wprowadzenie do frazeologii nadawcy*, Oficyna Wydawnicza LEKSEM, Łask.
- Chlebda W. 2010: *Nieautomatyczne drogi dochodzenia do reproductów wielowyrzawowych*, [w:] W. Chlebda (red.), *Na tropach reproductów. W poszukiwaniu wielowyrzawowych jednostek języka*, Uniwersytet Opolski, Opole, s. 15–35.
- Dąbkowski G. 2018: *Rusycy w świadomości polskich internautów*, [w:] B. Pędzich, M. Wanot-Miśtura, D. Zdunkiewicz-Jedynak (red.), *Tyle się we mnie słów zebrało... Szkice o języku i tekstach*, Elipsa, Warszawa, s. 103–112.
- Dzienisiewicz D., Graliński F. 2023: *Konwersja tekstu rosyjskiego na znaki polskiego alfabetu w wypowiedziach polskich internautów*, „Język Polski” CIII, z. 3, s. 29–41.
- ÈSKSV: V.V. Serov, *Ènciklopedičeskij slovar' krylatyh slov i vyraženij*, Lokid-Press, Moskva 2003.
- FSRLÁ: A.I. Fëdorov, *Frazeologičeskij slovar' russkogo literaturnogo Źyka*, Astrel', Moskva 2008.
- Grzenia J. 2012: *Komunikacja językowa w Internecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Janczewski G. 2005: *Była przeszłość – wspomnienia z lat 1935–2005*, s.n., Warszawa.
- Jaskólski A., Głuszkowski M. 2017: *Stereotyp (od)tworzony. Język rosyjski, Rosjanie i Rosja w Świecie według Kiepskich*, [w:] K. Dembska, D. Paško-Koneczniak (red.), *Współczesne badania nad językiem rosyjskim i jego odmianami*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń, s. 73–86.
- Joachimiak-Prażanowska J. 2010: *Rusycy w „Kurierze Wileńskim” (1925–1939)*, „Acta Baltico-Slavica” XXXIV, s. 121–145.
- Karaś H. 1996: *Rusycy w słownikach w polszczyźnie okresu zaborów*, Elipsa, Warszawa.
- Karaś H. 2018: *Wpływ języka rosyjskiego na polszczyznę – stan i problemy badań*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” LXVI, s. 185–218.
- Kępiński A. 1990: *Lach i Moskal. Z dziejów stereotypu*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Kraków.
- Kuroczycki T., Rzepka W.R. 1978: *Zapożyczenia leksykalne z języka rosyjskiego we współczesnej polszczyźnie pisanej*, „Studia Rossica Posnaniensia”, nr 10, s. 107–115.
- Marszałek M. 2010: *Rusycy w leksykalnie w potocznej odmianie współczesnej polszczyzny*, „Linguistics Applied”, nr 2/3, s. 74–89.
- MAS: *Malyj akademičeskij slovar'*, red. A.P. Evgen'eva, Russkij Źyik, Moskva 1999.
- Milejkowska H. 1966: *Kilka uwag o rusycyzmach w tzw. wiechu i w języku potocznym*, „Poradnik Językowy”, nr 6, s. 256–260.
- Pihan-Kijasowa A. 2005: *Leksykalne zapożyczenia rosyjskie w najstarszych pamiętnikach polskich zesłańców*, [w:] J. Migdał (red.), *Ad perpetuum rei memoriam. Profesorowi Wojciechowi Ryszardowi Rzepce z okazji 65. urodzin*, Poznańskie Studia Polonistyczne, Poznań, s. 313–325.
- PRN: V.I. Dal', *Poslovicy russkogo naroda*, Hudožestvennaâ literatura, Moskva 1989.
- RM: T.V. Ahmetova, *Russkij mat. Tolkovij slovar'*, Glagol, Moskva 1987.
- Rytter G. 1992: *Wschodniosłowiańskie zapożyczenia leksykalne w polszczyźnie XVII wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Sarnowski M. 2013: *Rossica jako narzędzie walki politycznej w Polsce. O pewnym profilu stereotypu Moskwy w polskim dyskursie politycznym*, „Acta Neophilologica” XV, nr 1, s. 167–179.

- Sarnowski M. 2017: ...z polska – po rosyjsku, czyli o tym, jak Polacy używają ruszczyzny, „Studia Rossica Posnaniensia” XLII, s. 259–272.
- SKPM: A. Mel'nik, *Slovar' kriminal'nogo i polukriminal'nogo mira: mat, sleng, żargon*, 2004 (online: <http://law.niv.ru/doc/dictionary/criminal-slang/index.htm>, dostęp: 29 grudnia 2022).
- SNF: V. Kuzmič, *Žgučij glagol: Slovar' narodnoj frazeologii*, Zelenyj vek, Moskva 2000.
- SPP: J. Anusiewicz, J. Skawiński, *Słownik polszczyzny potocznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Wrocław 2000.
- SPPCZ: M. Czeszewski, *Słownik polszczyzny potocznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- SPPiW: M. Grochowski, *Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- SRA: V.S. Elistratov, *Slovar' russkogo argo*, Russkie slovari, Moskva 2000.
- SRĀ: *Slovar' russkogo ōzyka: v 4-h tomah*, red. A.P. Evgen'eva, Russkij ōzyk, Moskva 1999.
- SRS: I. Ūganov, F. Ūganova, *Slovar' russkogo slenga. Slengovyje slova i vyraŷeniĀ 60–90-h godov*, Metatekst, Moskva 1997.
- SRV: V.P. BelĀnin, I.A. Butenko, *ŹivaĀ reč'. Slovar' razgovornyh vyraŷenij*, PAIMS, Moskva 1994.
- STGP: K. Stepniak, *Słownik tajemnych gwar przestĉpczych*, Puls Publications, London 1993.
- SWOZO: W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1990.
- TSRĀ: D.N. Ušakov, *Tolkovyy slovar' russkogo ōzyka*, SovetskaĀ ěnciklopediĀ, Moskva 1935–1940.
- TSSRFP: V.P. BelĀnin, I.A. Butenko, *Tolkovyy slovar' sovremennyh razgovornyh frazeologizmov i prislovij*, Rossijskij institut kul'turologii, Moskva 1993.
- UFS: E.A. Bystrova, A.P. Okuneva, N.M. Őanskij, *Učĉbnyj frazeologičeskij slovar'*, AST, Moskva 1997.
- WSJP PAN: *Wielki słownik języka polskiego PAN*, red. P. Źmigrodzki (online: <http://www.wsjp.pl>, dostęp: 29 grudnia 2022).

Summary

Reproducts of Russian origin in the posts of Polish Internet users

Keywords: phrasematics, stylistics, Russian loanwords, stereotype, Internet linguistics.

The aim of the article is to analyze the reproducts of the Russian language included in the posts of Polish Internet users written in Polish. In order to achieve the above goal, a total of over 400 texts containing meta-linguistic operators were collected. The obtained results lead to the conclusion that phrasemes of Russian origin in most cases carry emotional and expressive connotations and are used for humorous purposes. The choice of linguistic means largely contributes to the consolidation of the negative stereotype of Russians in Poland, who are perceived as primitive, coarse, vulgar, stupid, backward and prone to alcohol abuse. The analyzed texts show a stereotypical image of Russians characteristic of posts written in the years 2012–2017. It can be assumed that in connection with the events of 2022, this image has changed significantly for the worse.